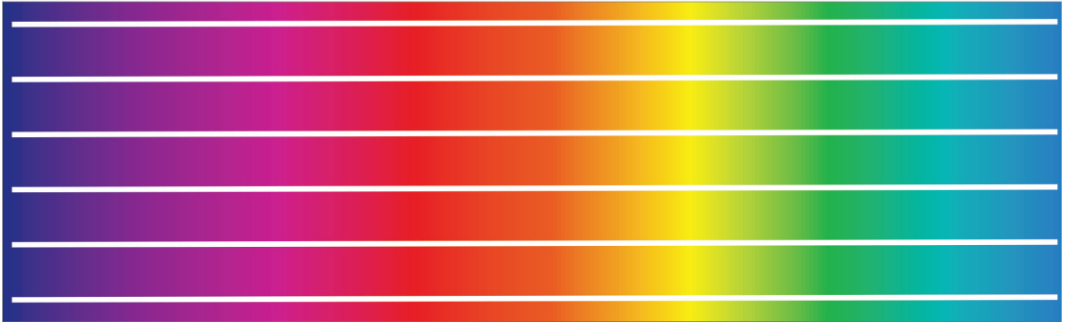

Eřref ADALI

Kırgızistan

Kırgızistan

Kırgızistan Orta Asya'nın doğu bölgelerinde, Tian Shan ve Pamir dağ sıralarında yer alan, denize kıyısı olmayan bir ülkedir. Kuzeyde Kazakistan, batıda Özbekistan, güneyde Tacikistan ve doğu ile güneydoğuda Çin ile sınır komşusudur. Kırgızistan'ın başkenti ve en büyük kenti, kuzeyde Kazakistan sınırında yer alan Bişkek'tir. Ülkenin çoğunluğunu Kırgızlar oluştururken, önemli azınlıklar içinde Özbekler ve Ruslar bulunur.

Kırgızistan'ın tarihi, çeşitli kültürleri ve imparatorlukları kapsar. Yüksek dağlık arazisi nedeniyle coğrafi olarak yalıtılmış olmasına karşın, Kırgızistan, İpek Yolu ve diğer ticari yolların bir parçası olarak birçok medeniyetin kavşağında yer almıştır. Birbirini izleyen kabileler ve aşiretlerin yaşadığı Kırgızistan, zaman zaman daha büyük egemenliklerin, örneğin Türk devletlerinin egemenliği altına girmiştir.

İlk olarak Yenisey Kırgız Kağanlığı olarak kurulmuştur. Daha sonra, XIII. yüzyılda Kırgızistan, Moğol İmparatorluğu ve çeşitli Moğol hanedanlıkları tarafından fethedilmiştir, bağımsızlığını yeniden kazanmış, ancak daha sonra Czung Hanlığı tarafından işgal edilmiştir. Çing Hanedanlığı tarafından Czung soykırımından sonra, Kırgızlar ve Kıpçaklar Kokand Hanlığı'nın ayrılmaz bir parçası olmuştur.

4 - Kırgızistan

1876'da Kırgızistan Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olmuş ve 1936'da Sovyetler Birliği'nin kurucu cumhuriyetlerinden biri olan Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur.

31 Ağustos 1991'de Kırgızistan SSCB'den bağımsızlığını ilan etti ve demokratik bir hükümet kuruldu. Bağımsızlığın ardından Kırgızistan resmi olarak üniter başkanlık cumhuriyetiydi. Lale Devrimi'nin ardından üniter parlamenter cumhuriyete dönüştü ancak, kademeli olarak yürütme yetkisine sahip bir cumhurbaşkanı geliştirdi ve 2021'de başkanlık sistemine geri dönmeden önce yarı başkanlık cumhuriyeti olarak yönetildi.

Kırgız sözcüğünün kökeni hakkında birçok görüş vardır. Savlardan biri, "*kırk kabile*" anlamına geldiğidir ve bu da kırk bölgesel kabileyi birleştiren efsanevi kahraman Manas'ın kırk kabilesine atıfta bulunur. Kırgızistan bayrağındaki 40 ışınlı güneş, aynı kırk kabileyeye bir göndermedir ve güneşin merkezindeki grafik, Orta Asya bozkırlarında göçebeler tarafından geleneksel olarak kullanılan taşınabilir bir konut olan yurtun tunduk adı verilen ahşap tacını betimler.

Tarihçe

Kırgız devleti, MS 840'ta Uygur Kağanlığı'nı yendikten sonra en büyük genişlemesine ulaştı. X. yüzyıldan başlayarak Kırgızlar Tian Shan sıradağlarına kadar göç ettiler ve bu bölge üzerindeki hakimiyetlerini yaklaşık 200 yıl boyunca sürdürdüler. Bu dönem Manas Destanında anlatılır. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer alan üçleme, göçebe Kırgız halkının anısını ifade eder.

XII. yüzyılda, Moğol genişlemesi sonucunda Kırgız egemenliği Altay Sıradağları ve Sayan Dağları'na kadar küçülmüştü. XIII. yüzyılda Moğol İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte Kırgızlar güneye göç etti. Kırgızlar 1207 yılında barışçıl bir şekilde Moğol İmparatorluğu'nun bir parçası oldular.

İslami Altın Çağ'da kullanılan İpek Yolu üzerinde bir mola yeri olan Issık Kul Gölü, Uzak Doğu'dan Avrupa'ya tüccarlar, tacirler ve diğer gezginler için bir kara yoluydu. Kırgız kabileleri XVII. yüzyılda Moğollar, XVIII. yüzyılın ortalarında Mançu liderliğindeki Çin'in Qing hanedanı ve XIX. yüzyılın başlarında Özbek Kokand Hanlığı tarafından işgal edildi. 1842'de Kırgız kabileleri Kokand'dan ayrılıp Ormon Han liderliğindeki Kara-Kırgız Hanlığı'nda birleşti. Ormon'un 1854'teki ölümünün ardından hanlık dağıldı.

XIX. yüzyılın sonlarında, günümüzde Kırgızistan'ın doğu kısmı, özellikle Issık-Kul Bölgesi, Tarbagatai Antlaşması ile Qing Çin'i tarafından Rus İmparatorluğu'na devredildi. O zamanlar Rusça'da "Kırgızistan" olarak bilinen bölge, 1876'da resmen İmparatorluğa dahil edildi. Rus işgali çok sayıda isyanla karşılandı ve Kırgızların çoğu Pamir Dağları'na ve

Afganistan'a göç ettiler. Ayrıca, Orta Asya'da Rus yönetimine karşı 1916 isyanının bastırılması, daha sonra birçok Kırgız'ın Çin'e göç etmesine neden oldu. Bölgedeki birçok etnik grup, sınırların daha geçirgen ve daha az düzenlenmiş olduğu bir dönemde komşu devletler arasında bölünmüş durumdaydı ve hala da öyledir. Bu nedenle, yaşamın daha iyi olduğu düşünülen yere bağlı olarak dağlar arasında gidip gelmek yaygındı. Bu, otlaklar için daha iyi yağmur veya baskı döneminde daha iyi bir yönetim anlamına gelebilirdi.

Sovyet yönetimi bölgede ilk olarak 1919'da kuruldu ve Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (SFSR) içinde Kara-Kırgız Özerk Bölgesi oluşturuldu. Kara-Kırgız ifadesi, 1920'lerin ortalarına kadar Ruslar tarafından Kazaklardan ayırt etmek için kullanıldı. Kazaklar da Kırgız olarak anılıyordu. 5 Aralık 1936'da Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin kurucu bir Birlik Cumhuriyeti olarak kuruldu.

Rus İç Savaşı'ndan sonra, yaklaşık 1928'e kadar süren Yeni Ekonomik Politika dönemi başladı. Bolşevikler, göçebe yaşam tarzını caydırmak için göçebeler için daha yüksek vergiler içeren bir vergi sistemi kurmaya çalıştılar ve Orta Asya bölgesini beş ulus devlete böldüler. Kırgızistan kültürel, eğitimsel ve sosyal yaşamda önemli ölçüde gelişti, okuryazarlık büyük ölçüde arttı. Ekonomik ve sosyal gelişme de dikkat çekiciydi. Stalin döneminde Kırgız ulusal kimliğine büyük önem verildi. Sovyet devleti kabilecilikle mücadele ediyordu. Ataerkil akrabalığa dayalı sosyal örgütlenmesi, modern ulus devlet kavramıyla çelişiyordu. Daha önce ulusal kurumları veya bilinci bilmeyen bir bölgede, ulus kavramı oluşturmak zorlu bir süreçti.

1920'lerin sonuna doğru, Sovyetler Birliği, sanayileşme ve tarımın kolektifleştirilmesi amacıyla bir dizi beş yıllık plan geliştirdi. Bu planlar, sanayilerdeki yeni işçileri beslemek için gerekli olan büyük kolektif tarım sistemlerinin oluşturulmasını da içeriyordu. Planın hıza dayanması nedeniyle, büyük ekonomik ve kültürel değişiklikler meydana gelmek zorunda kaldı ve bu da çatışmalara yol açtı. Kırgızistan'da Rus yerleşimciler en iyi otlak alanlarını ele geçirerek, yerli Kazak, Kırgız ve Türkmen göçebelerinin çoğuna büyük zorluklar yaşattılar. Bu göçebeler yerlileri yeterli tarımsal potansiyele sahip olmayan topraklara yerleşmeye zorlandılar. Bu değişiklikler huzursuzluğa neden oldu ve 1928 ile 1932 yılları arasında göçebeler ve köylüler, pasif direniş gibi yöntemlerle bu politikalara katılmadıklarını açıkça belirttiler. Kırgızistan bölgesinde gerilla direnişi de yaşandı. 1989'daki son Sovyet nüfus sayımına göre, Frunze (şimdiki Bişkek) kentinin nüfus dağılımı şöyleydi: %22'si Kırgız, %60'tan fazlası Rus, Ukraynalı ve diğer Slav uluslarındandı. Başkent'in nüfusunun yaklaşık %10'u Yahudiydi

Haziran 1990'da, Özbeklerin nüfusun azınlığını oluşturduğu Oş Bölgesi'nde (güney Kırgızistan) Özbekler ve Kırgızlar arasında etnik gerilimler ortaya çıktı. Oş'ta Kırgızlar ve Özbekler arasındaki gerilimler 186 ölüme neden oldu. Özbek kolektif çiftliklerinin konut

6 - Kırgızistan

yapmak amacıyla ele geçirilmesi girişimleri Oş Ayaklanmalarını tetikledi. Olağanüstü hal ve sokağa çıkma yasağı ilan edildi ve Kuzey Kırgızistan'da kolektif çiftlik işçisi bir ailede doğan beş oğlunun en küçüğü olan Askar Akayev, aynı yılın Ekim ayında cumhurbaşkanı seçildi. O zamana kadar Kırgızistan Demokratik Hareketi (KDM), Parlamento'da destek bulan önemli bir siyasi güç haline gelmişti. 15 Aralık 1990'da Yüksek Sovyet, cumhuriyetin adını Kırgızistan Cumhuriyeti olarak değiştirmeye karar verdi. Ertesi Ocak ayında Akayev, yeni hükümet yapıları oluşturdu ve çoğunlukla genç, reform yanlısı politikacılardan oluşan yeni bir kabine atadı. Şubat 1991'de başkentini adı Frunze, devrim öncesi adı olan Bişkek'e geri döndürüldü.

Bağımsızlığa yönelik bu siyasi adımlara karşın, ekonomik gerçekler Sovyetler Birliği'nden ayrılmaya karşı çalışıyor gibi görünüyordu. Mart 1991'de Sovyetler Birliği'nin korunması üzerine yapılan referandumda, seçmenlerin %88,7'si Sovyetler Birliği'ni "yenilenmiş bir federasyon" olarak koruma önerisini onayladı.

Ekim 1991'de Akayev rakipsiz olarak seçime girdi ve oyların %95'ini alarak yeni bağımsız cumhuriyetin cumhurbaşkanı seçildi. Aynı ay içinde yedi diğer cumhuriyetin temsilcileriyle birlikte Ekonomik Topluluk Antlaşması'nı imzaladı. Sovyetler Birliği'nin kurucu cumhuriyetlerinden üçünün (Rusya, Belarus ve Ukrayna) yeni liderleri, 8 Aralık 1991'de Belavezha Antlaşması'nı imzalayarak 1922 Birlik Antlaşması'nı feshetti, Birliğin varlığının sona ereceğini ilan etti ve yerine Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurdu.

21 Aralık 1991'de Kırgızistan, diğer dört Orta Asya Cumhuriyeti olan Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan ile Alma-Ata Protokollerini kabul ederek, Ermenistan, Azerbaycan, Moldova ve Ukrayna ile resmen Ortaklığa katıldı. Son olarak, Kırgızistan 25 Aralık 1991'de tam bağımsızlığını kazandı. Ertesi gün, 26 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği sona erdi.

Coğrafya, İklim ve Ekonomi

Kuzeydoğu Tian Shan'da bulunan Issık-Kul Gölü (Kırgızca'da Isık-Köl), Kırgızistan'ın en büyük gölü ve Titicaca'dan sonra dünyanın en büyük ikinci dağ gölüdür. En alçak noktası 132 m ile Kara-Daryya'da (Karadar'ya) bulunur ve en yüksek zirveler Çin sınırını oluşturan Kakshaal-Too sıradağlarındadır. 7.439 m yüksekliğindeki Cengiş Çokusu zirvesi en yüksek noktadır ve jeologlar tarafından dünyanın 7.000 m üzerindeki en kuzeydeki zirvesi olarak kabul edilir. Kışın yoğun kar yağışı, genellikle aşağı havzada ciddi hasara neden olan ilkbahar sellerine yol açar. Dağlardan gelen akıntı ayrıca hidroelektrik üretimi için de kullanılır.

Coğrafya, İklim ve Ekonomi - 7

Kırgızistan, altın ve nadir toprak metalleri de dahil olmak üzere önemli metal yataklarına sahiptir. Ülkenin ağırlıklı olarak dağlık arazisi nedeniyle, arazinin %8'inden azı ekili alandır ve bu da kuzeydeki ovalarda ve Fergana Vadisi'nin kenarlarında yoğunlaşmıştır.

Kırgızistan'a 2006 ve 2016 yıllarında gittim. 2006'da gittiğimde Bişkek, Ala Archa Vadisi ve Balasagun'u gördüm. 2016'da gittiğimde Bişkek dışında Alamedin Gorge ve Çukurca, Issık Ata ve Issık Gölü gördüm.

Bu kitapta gördüğüm yerleri tanıtacağım ve anılarımı ekleyeceğim.

Kırgızistan'da gezip gördüğüm yerler

8 - Kirgizistan

İçindekiler

Kırgızistan	3
Tarihçe	4
Coğrafya, İklim ve Ekonomi	6
Bişkek	1
Tarihçe	2
Ata-Beyik Ulusal Tarih ve Anıt Kompleksi	3
Kırgızistan Ulusal Tarih Müzesi	6
Dordoy Çarşısı	7
Supara Etnik Köyü (Kompleksi)	9
Balasagun	11
Burana (Balasagun) Şehri ve Kalesi	13
Burana (Cuma Camisi) Minaresi	14
Burana (Mahalle) Camisi	15
Mezar Anıtları	15
Balballar (Taş Heykeller)	15
Arap Harfli Mezar Taşları	16
Balasagun Türbeleri	16
Gezi Anısı	16
Yaylalar	19
Ala-Arça Millî Parkı	20
Alamedin Gorge, Çukurcak	21
Issık Ata	23
Issık Göl	25
Tarihçe	27
Gezi Notu	29

II - İçindekiler

1

Bişkek

Bişkek, Kırgızistan'ın başkenti ve en büyük kentidir. Kent aynı zamanda Çuy bölgesinin de başkentidir. Kazakistan sınırına yakın bir konumdadır.

Hokand Hanlığı, yerel kervan yollarını kontrol etmek ve Kırgız kabilelerinden haraç toplamak için 1825 yılında Pişpek kalesini kurmuştur. 4 Eylül 1860'ta, Kırgızların onayıyla, Albay Apollon Zimmermann liderliğindeki Rus kuvvetleri kaleyi yıkmıştır. Günümüzde kalenin kalıntıları, yeni ana caminin yakınında, Cibek Jolu Caddesi'nin hemen kuzeyinde bulunmaktadır. Kalenin bulunduğu yerde 1868 yılında, asıl adı olan Pişpek adıyla bir Rus yerleşimi kurulmuştur. Bu yerleşim yeri, Rus Türkistanı Genel Valiliği ve Semireçye Oblastı sınırları içinde yer almıştır.

2 - Bişkek

Kara-Kırgız Özerk Bölgesi, 1925 yılında Rus Türkistanı'nda kurulmuş ve Pişpek başkenti olarak belirlenmiştir. 1926 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi, şehri, orada doğan Bolşevik askeri lider Mihail Frunze'nin (1885-1925) adıyla Frunze olarak yeniden adlandırmıştır. Frunze, Sovyetler Birliği'ndeki ulusal sınırlandırmanın son aşamalarında, 1936 yılında Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkenti olmuştur. 1991 yılında Kırgız parlamentosu, başkentin adını Pişpek'in değiştirilmiş asıl adı olan Bişkek olarak değiştirmiştir.

Bişkek, Tanrı Dağlarının bir uzantısı olan Kırgız Ala-Too Sıradağları'nın kuzey ucunda, yaklaşık 800 m rakımda yer almaktadır. Bu dağlar 4.895 m yüksekliğe ulaşmaktadır. Kentin kuzeyinde, verimli ve hafifçe dalgalanan bir bozkır, komşu Kazakistan'a kadar uzanır. Bölgenin büyük bir kısmı Çu Nehri tarafından sulanır. Bişkek, bir yan hat ile Türkistan-Sibirya Demiryolu'na bağlıdır.

[Kırgızistan Meclis Binası \(2006\)](#)

Bişkek, geniş bulvarları ve mermer kaplı kamu binalarıyla birlikte, iç avluları çevreleyen çok sayıda Sovyet tarzı apartman bloğunun bulunduğu çok büyük bir şehirdir. Ayrıca, çoğunlukla şehir merkezinin dışında olmak üzere binlerce daha küçük, özel yapım ev de vardır. Sokaklar, çoğu iki tarafında dar sulama kanallarıyla çevrili bir ızgara düzenini takip eder; bu kanallar, sıcak yaz aylarında gölge sağlayan ağaçlara su sağlar.

Kentin adının nereden geldiği konusunda birçok sav vardır. Bunlardan birisi kırk kız efsanesinden geldiği düşünülmektedir. Bu efsaneye göre Kırgız halkı kırk kızdan kırk boya ayrılan bir millettir. Başka bir sava göre kırk kazıktan Kırgız ismi gelmektedir. Bişkek isminden önceki ismi Pişpekti. Sonradan değişikliğe uğrayıp Bişkek adını almıştır.

Tarihiçe

İpek Yolu üzerinde bulunan ve kervanların dinlenme yeri olan yörede, 1825'te Özbek hanı Kokhand bir kale yaptırdı. Ruslar 1862'de kaleyi yakıp yıkarak bölgeyi de ele geçirdiler. Önceleri kalenin yerini garnizon olarak kullanan Ruslar, zamanla kenti geliştirip Pişpek olarak adlandırdıktan sonra Rus köylülerine verimli topraklar verip onların bölgeye yerleşmelerini özendirdiler. 1926'da kent yeni kurulan Kırgız Sovyet Cumhuriyetinin

Ata-Beyik Ulusal Tarih ve Anıt Kompleksi - 3

başkenti oldu. Yine 1926'da kentin adı, Rus devrimlerinde önemli roller oynamış, Lenin'nin yakın arkadaşı ve Bişkek doğumlu Mikhail Frunze'nin anısına Frunze olarak değiştirildi.

Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasından sonra, Kırgızistan 1991'de bağımsızlığını kazanınca, kentin adı Bişkek'e çevrildi. Kent bugün hızla yenilenen canlı bir yerdir. Sovyet döneminde bulunan birçok sanayi kuruluşu bugün ya kapanmış ya da küçülmüş olarak üretimlerini sürdürmektedirler. Bir zamanlar Bişkek'in barındırdığı önemli bir Sovyet savaş pilotu eğitim okulunu bitirenler arasında Mısır'ın devrik başkanı Hüsnü Mübarek de vardır.

2002'de ABD Manas uluslararası havaalanını antlaşmayla Afganistan ve Irak'a karşı kullanılmak üzere "Gancı ABD üssü"ne çevirince, Rusya da benzeri bir antlaşmayla Kant'da kendi hava üssünü kurmuştur.

Bişkek genç bir şehir olsa da çevresindeki bölgede tarih öncesinden kalma kalıntılar bulunmaktadır. Aynı zamanda Greko-Budist dönemi, Nesturi etkisinin bulunduğu dönem, Orta Asya hanlıklarının dönemi ve Sovyet döneminden de eserler bulunmaktadır.

Şehrin orta kısmı dikdörtgen bir ızgara planına sahiptir. Şehrin ana bulvarı doğudan batıya giden ve bölgenin ana nehrinden adını alan Çuy Bulvarıdır. Sovyet döneminde bu bulvarın adı Lenin Bulvarı olmuştur. Bu bulvarın üzerinde ve civarında Kırgızistan'ın önemli hükümet binaları ve üniversiteleri bulunmaktadır. Bunların arasında Bilimler Akademisi kompleksi de bulunmaktadır. Bu bulvarın en batıdaki kısmına Deng Xiaoping Bulvarı adı verilmiştir.

[Naimanbai Balyk Uulu \(2006\)](#)

Ata-Beyik Ulusal Tarih ve Anıt Kompleksi

Bişkek'te ziyaret edilecek yerlerin başında Ata-Beyik Ulusal Tarih ve Anıt Kompleksi (kısaca Şehitlik) gelmektedir. Bişkek'e 2006 ve 2016'da gittim. İki gidişimde de Şehitliği ziyaret ettim. Ata Beyit ifadesi Kırgız Türkçesinde "Baba Mezarı" anlamına gelir.

Kent merkezine yaklaşık 25 Km mesafede Çon-Taş köyü yakınlarında bulunur. 1916 Ürkün Katliamı şehitleri, Sovyet döneminde katledilen Kırgız aydınları ve 2010 Nisan Devrimi'nde hayatını kaybedenlerin anıt mezarlarını içerir. Bölgede ayrıca yakın yıllarda verilen sınır çatışması şehitleri için de bir anıt açılmıştır.

4 - Bişkek

Stalin döneminde (1938'de) bir gecede kurşuna dizilen 137 veya 138 Kırgız aydını, siyasetçisi ve sanatçısının toplu mezarının bulunmasıyla atılmıştır. 1991 yılında ortaya çıkarılan bu mezarlar, 2000 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Askar Akayev'in girişimiyle bir anıt mezarlığa dönüştürülmüştür. Ata-Beyit'in bünyesinde başlıca üç önemli tarihi dönüm noktasına ait anıt ve kabirler yer alır:

1938 Siyasi Katliam Kurbanları: Kırgız Latin alfabesinin mimarı Kasım Tınistanov ve ilk alfabeği hazırlayan İşenali Arabayev gibi devletin ve edebiyatın kaderine yön veren Kırgız aydınlarının mezarları buradadır.

Cengiz Aytmatov'un Mezarı: Dünyaca ünlü Kırgız edebiyatçı Cengiz Aytmatov'un ebedi istirahatgahı da bu komplekste yer alır. Ata-Beyit adının bizzat Aytmatov tarafından konulduğu bilinmektedir.

1916 Ürkün Anıtı: Çarlık Rusyası döneminde Kırgız halkının yaşadığı büyük sürgün ve katliamları (Ürkün) anmak amacıyla inşa edilmiştir.

2010 Nisan Devrimi Şehitleri Kabirleri: 2010 yılında Kırgızistan'da gerçekleşen devrimde hayatını kaybedenlerin anıt mezarları da bu alanda bulunmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan sonra Kırgızistan'da Komünist Parti yönetimi milliyetçilik, din ve bağımsızlık fikirlerini bastırmaya yönelik politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu dönemde Stalin'in baskıcı rejimi, özellikle milliyetçi ve bağımsızlık yanlısı olarak nitelendirilen Kırgız aydınlarını hedef almıştır.

Rejimin 1938 yılında yürüttüğü "Büyük Temizlik (Repressiya)" politikası, Kırgızistan'da derin izler bırakmıştır. Halk düşmanlığı ve milliyetçilik suçlamalarıyla aralarında Cusup Abdrahmanov, Abdikerim Sıdıkov, Kasım Tınistanov, Bayalı İsakeev ve Törekul Aytmatov gibi isimlerin bulunduğu Kırgız aydınları tutuklanmış, Bişkek yakınlarında kurşuna dizilmiştir. Bu infazlar, uzun yıllar gizli tutulmuş ancak olayın tanıklarından Abıkan Kıdıraliyev'in kızı Bübüyra Kıdıraliyeva'nın 1990 yılındaki açıklamalarıyla Çon-Taş köyündeki toplu mezar ortaya çıkarılmıştır.

Çon-Taş köyü, 1930'lu yıllarda üst düzey Sovyet görevlilerinin yazlık evlerinin bulunduğu bir bölgeydi. Büyük temizlik sırasında bölgede faaliyet gösteren kerpiç fabrikasının yakınında

[Ata-Beyik \(2006\)](#)

Ata-Beyik Ulusal Tarih ve Anıt Kompleksi - 5

bulunan derin bir çukur, infaz edilen aydınların gömüldüğü toplu mezar olarak kullanılmıştır. Kırgızistan istihbarat görevlisi Bolot Abdrahmanov, Kıdıraliyeva'nın yönlendirmesiyle 1991 yılında bölgede kazı çalışmaları başlatmış, burada elleri arkadan bağlanmış ve kafalarına kurşun sıkılarak öldürülmüş 138 kişinin naaşları bulmuştur.

Yapılan kimlik tespit çalışmaları sonucunda naaşların dönemin aydınlarına ait olduğu belirlenmiş ve 30 Ağustos 1991'de, Kırgızistan'ın bağımsızlığının ilanından bir gün önce düzenlenen törenle cesetler defnedilmiştir. Yazar Cengiz Aytmatov'un önerisiyle bu alana Ata Beyit adı verilmiştir.

Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, bu alan Ata Beyit adıyla ulusal bir anıt mezarlık olarak düzenlenmiştir. 2000'li yıllarda tamamlanan Ata Beyit Anıt Kompleksi, siyasi baskı yıllarının, 1938 yılında katledilen mağdurları başta olmak üzere, Sovyet dönemi kurbanlarına adanmıştır. Yakın dönem içerisinde, 2010 tarihinde gerçekleşen ayaklanmalarda hayatını kaybedenler de buraya defnedilmiştir.

Alan içerisinde toplu mezar üzerine yapılmış bir anıtsal mezar taşı, anıt duvarında kurbanların isimleri ve kabirleri bulunmaktadır. Kompleksin bünyesinde yer alan müze, 1938 infazlarına dair belgeleri ve eşyaları barındıran küçük bir bellek mekanıdır. Müzede, toplu mezardan çıkarılan madeni paralar, ayakkabılar, kimlikler, gazete kupürleri, fotoğraflar ve kurbanlara ait özgeçmişler sergilenmektedir. Bu materyaller, Stalin döneminin baskıcı rejiminin Kırgız aydınlarına yönelik şiddetini gözler önüne sermektedir.

Cengiz Aytmatov'un babası'nın mezarı da burada yer alır. Cengiz Aytmatov 2008 yılında hayatını kaybetmiş ve vasiyeti üzerine kendisi de Ata Beyit'e defnedilmiştir. Böylelikle baba ile oğul, Kırgızistan tarihinin simgesel mekânında yeniden bir araya gelmiştir.

Ata Beyit sadece bir mezarlık değil, Kırgız toplum belleğinin üç önemli tarihsel kırılma noktasını temsil eden sembolik bir mekandır.

Ata Beyit, günümüzde öğrenciler, yerli ve yabancı turistler ile resmi heyetlerin ziyaret ettiği manevi bir merkez haline gelmiştir. Her yıl 7–8 Kasım tarihlerinde düzenlenen törenlerinde devlet erkânı ve halk, anıtlara çiçekler bırakır, dualar eder ve ülkenin bağımsızlığı uğruna hayatını kaybedenlerin kahramanlıklarını anarlar.

[Ata-Beyik \(2016\)](#)

6 - Bişkek

Kırgızistan Ulusal Tarih Müzesi

Bişkek'te görülmesi gereken yerlerden biri Kırgız Ulusal Tarih Müzesi'dir. Müze, antik çağdan XX. yüzyılın sonuna kadar uzanan heykelleri ve nesnelere Kırgız halkının kültürel mirasına ilişkin binlerce sergi içermektedir.

1920'ler ve 1930'larda, bazı etnografik ve arkeolojik koleksiyonlar tamamlanmak istendi ve bu amaçla bir müze inşa edilmesi önerildi. Müze, 9 Aralık 1925'te Kırgızistan'daki ilk bilimsel kurum olarak kuruldu.

1933'te müzenin adı Yerel Gelenekler Müzesi olarak değiştirildi. 1943'te müzenin adı tekrar Ulusal Kültür Müzesi olarak değiştirildi.

[Kırgız yurdu \(2006\)](#)

1954'te Devlet Tarih Müzesi olarak yeniden adlandırıldı. 1960'larda, mimar Zenkov tarafından tasarlanan 1928'de inşa edilmiş bir binaya taşındı. Müzenin şu anda bulunduğu bina 1984'te inşa edildi. Binanın inşası, müzeye özgün bir tasarım kazandırmayı amaçlıyordu. Ala-Too Meydanı'ndaki hükümet binasının yakınında yer almaktadır.

2003 yılında müzenin girişinde bir Lenin heykeli bulunuyordu, ancak daha tenha bir yere, müzenin arkasına taşındı. Müze içinde Lenin'i anan heykel bulunmaktadır.

Müzede Bronz Çağı'ndan kalma çeşitli mağara heykellerinin yanı sıra, I. ila V. yüzyıllara ilişkin bir dizi antik sikke koleksiyonu ve birçok etnografik nesne, mücevher ve giysi bulunmaktadır. Ayrıca müze, Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin oluşumu ve gelişimi hakkında çeşitli fotoğraflar ve belgeler içermektedir. Müze ayrıca Orta Asya'daki insanların göçüyle ilgili sergilere de ev sahipliği yapmaktadır. Tipik el yapımı keçe göçebe yurdu ve tipik kıyafetler giymiş mankenler de bulunmaktadır.

[Kırgızistan Ulusal Tarih Müzesi, Elinde kitap tutan ve işaret eden Lenin \(2006\)](#)

2016 yılında, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı tarafından finanse edilen müzenin bazı bölümlerinde yenileme çalışmaları başladı. 2016-2021 yılları arasında Türkiye'nin yardımıyla Kırgızistan Devlet Tarih Müzesi'nin yeniden geliştirilmesi sırasında, binanın içindeki Sovyet heykelleri ve resimleri tamamen kaldırıldı. Yeniden açılmasından bu yana müze, antik çağlardan günümüze kadar Kırgız tarihine dair yeni bir koleksiyon sergiliyor. Ayrıca, adı Kırgızistan Ulusal Tarih Müzesi olarak değiştirildi.

Dordoy arşısı

Dordoy arşısı (Kırgızca: Dordoi Bazary, Bişkek'te bulunan büyük bir toptan ve perakende pazarıdır. Kırgızistan'ın en büyük arşısı olan Dordoy arşısı, Bangkok'taki Chatuchak Hafta Sonu Pazarı veya Tahran'daki Büyük arşı ile kıyaslanabilecek, Asya'nın en büyük halka açık pazarlarından biridir.

Dordoy arşısı, Bişkek metropol alanı ve tüm uy Nehri Vadisi bölgesi için önemli bir alışveriş ve istihdam merkezidir. Ayrıca Çin'den gelen tüketim mallarının Kazakistan, Rusya ve Özbekistan'daki dükkanlara ve pazarlara ulaşmasında önemli bir rol oynayan ana ticaret merkezlerinden biridir. Bazı ekonomistlere göre, bu yeniden ihracat (Özbekistan'ı hedefleyen diğer merkez ise Oş Bölgesi, Kara-Suu'daki Karasu arşısı'dır) Kırgızistan'ın en büyük iki ekonomik faaliyetinden biridir.

[Dordoy arşısı \(2006\)](#)

Duyuru panoları, satıcıların ve alışveriş yapanların yol bulmalarına yardımcı olur ve onları yasal hakları konusunda bilgilendirir.

Dordoy pazarı, Bişkek'in kuzeydoğu eteklerinde, şehri kuzeyden çevreleyen çevre yoluna yakın, bir kilometreden fazla bir alana yayılıyor. Yasal olarak, birbirine bitişik birkaç bağımsız pazarın bir araya gelmesinden oluşuyor. it olmadığı için pazarlar arasındaki sınırlar pek fark edilmiyor. 2007 tarihli bir şehir atlasına göre, bileşen pazarlar şunlardır:

- Ak-Suu
- Vostok ('Doğu')
- Sever ('Kuzey')

8 - Bişkek

- Muras-Spor
- Alkanov ve K ('Alkanov ve Şirketi')
- Evropa ('Avrupa')
- Kerben
- Kitay ('Çin')
- Zhonghai (resmi olarak Dordoy'dan ayrı bir pazar olarak kabul edilir)

Pazarın büyük kısmı çift katlı nakliye konteynerlerinden oluşmaktadır. Tipik olarak, alt konteyner bir dükkan, üst konteyner ise depolama alanı sağlamaktadır. 2005 tarihli bir gazete haberine göre, pazarda 6.000 ila 7.000 konteyner bulunmaktaydı. Mart 2024 itibarıyla, Dordoy ile bağlantılı olarak resmi ve gayri resmi olarak yaklaşık 70.000 kişi çalışmaktadır.

Düzinelerce sıra halinde düzenlenmiş konteynerler, yaklaşık 160 futbol sahasına eşdeğer bir alanı kaplayan bir tür sokak ve meydan oluşturuyor. Konteyner blokları arasındaki daha küçük binalarda restoranlar, idari ofisler, tuvaletler, oteller ve diğer yardımcı yapılar bulunuyor.

Pazarın 1992'den beri var olduğu ve 15. yıldönümünün 2007'de kutlandığı söyleniyor. Komşu Özbekistan'dan gazetecilerin görüşüne göre, Bişkek'in Dordoy Pazarı'nın yükselişinin nedenlerinden biri de Özbekistan'ın büyük toptan pazarlarının gerilemesiydi. Özbek hükümeti, Taşkent'in devasa Hipodrom Pazarı'nı 1998'de İçişleri Bakanlığı'nın yetki alanına devrettikten sonra, tüccarlara yönelik artan polis tacizi, Hipodrom'un bölgedeki hakim konumunu kaybetmesine neden oldu. 2002-2003 yıllarındaki yeniden yapılanmasının ardından, bir zamanlar 8.600 ticaret noktası ve 18.000 tüccarı olan Hipodrom'un yerini, 2.540 ticaret noktasıyla çok daha küçük olan Chilanzar mal pazarı aldı. Benzer bir olay 2006 yılında Cizzak'ta da yaşandı. Yetkililer, Çinli tüccarlar tarafından kurulan Dunyo Bozori (Özbekçe'de "Dünya Pazarı") pazar yerini kapatarak yerine Abu Sahiy Nur alışveriş merkezini açtılar. Özbekistan pazarlarının gerilemesiyle birlikte, Özbek alıcıların alışverişleri Kırgızistan'ın Bişkek veya Kara-Suu şehirlerine kaydı.

[Dordoy Çarşısı \(2006\)](#)

Pazarların farklı bölümleri, giyim, ayakkabı, mobilya, elektrikli ve

elektronik ekipman, oyuncak, otomotiv malzemeleri, inşaat malzemeleri vb. dahil olmak üzere çeşitli tüketim malları konusunda uzmanlaşmıştır. Dordoy'da bazı bakkaliye ürünleri (örneğin fabrikada paketlenmiş konserve ürünler veya şekerlemeler) satılsa da, burası bir sebze ve meyve pazarı değildir. Ara sıra sebze ve meyve satıcıları sadece satıcıları ve müşterileri beslemek için bulunur.

Dordoy'da satılan malların çoğu Çin'den geliyor, ikinci en büyük kaynak ise (belki de tüm ithalatın %30'u) Türkiye'dir. Ayrıca Tayland ve Avrupa'dan giyim eşyaları, Rusya'dan müzik CD'leri ve Avrasya'daki birçok başka ülkeden malların yanı sıra yerel ürünlerden oluşan bir seçki de bulunabilir.

Supara Etnik Köyü (Kompleksi)

Bişkek'in doğal güzelliklerle dolu eteklerinde yer alan Supara Etnik Kompleksi, geleneksel Kırgız içecekleri de dahil olmak üzere birçok ürün üreten son derece ünlü bir yer. Shoro Şirketi'nin başkanı Tabyldy Egemberdiev tarafından geliştirilmiştir. Kompleks, geleneksel göçebe Kırgız yaşam tarzlarını yansıtmayı amaçlayan bir lokanta ve etkinlik alanıdır. Çoğunlukla keçe ve taş yurtlardan oluşan kompleks, kil, ahşap, saman ve taş gibi sadece doğal malzemeler kullanılarak inşa edilmiştir.

Supara, dışından gelen ziyaretçileri getirmek için oldukça güzel ve ilgi çekici bir yer. Buraya gelenler doğada yürüyüş yapabiliyorlar, Kırgız kültürünü tanıyabiliyorlar ve lokantada karınlarını doyurabiliyorlar.

Yemek öncesi Supara Etnik köyünü gezmek ve Kırgız kültürüne ilişkin nesnelere görmek oldukça etkileyici. Rehber sizi bilgilendiriyor. Biz de yemek öncesi öyle yaptık.

[Supara Etnik Köyü \(2016\)](#)

Kompleksin en alt kısmındaki birkaç keçe yurt, geleneksel olarak at nalı şeklinde düzenlenmiştir.

Supara'nın arazisindeki eğitimsel ve sanatsal yapılar neredeyse tamamen yemek yemeye adanmıştır. İster keçe veya taş bir yurtta, ister büyük avlulardan birinde oturun, restoranın menüsü aynıdır. Ancak yurtta yemek yemeyi seçerseniz artı yurt kirası ödüyorsunuz. Kira

10 - Bişkek

süre ile artabiliyor. 2016'da Bişkek'e gittiğimde, konferans ev sahiplerini böyle bir yurttta yemeğe davet ettim. Bu benim için özel bir deneyim oldu.

[Supara Etnik Köyü \(2016\)](#)

2

Balasagun

İslamiyet'i kabul eden ilk Türk Devleti Karahanlılar'a başkentlik yapmış olan Balasagun, Çu Nehri vadisinde, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek ile Issık Gölü arasında, Tokmok kentinin 12 Km güneybatısında bulunur. Tanrı Dağları'ndan kaynağını alıp çöle kadar uzayan Çu Nehri özellikle Türkler'in oturduğu bir havza konumunda olup tarihin erken dönemlerinden itibaren etrafında köyler, kasabalar ve şehirler kurulmuştur. Bunlardan biri olan Burana (Balasagun) yolu üzerinde bulunan bir kent olması açısından önemlidir. Kentin İslam kaynaklarında adı Balasagun, Balasakun veya Velasağun olarak geçmektedir. Kaşgarlı Mahmud'un verdiği bilgiye göre Balasagun Kuz-Balık, Kuz-Uluş veya Kuz-Ordu (kuzey şehir) adlarıyla da bilinmektedir.

Karahanlıların kültür ve sanatı özellikle Balasagun'da gelişmiştir. İbn Hurdâzbih, Makdisi, Gerdizi ve Yakut el-Hamevi gibi yazarlar Balasagun'u Türkler'in başkenti, büyük şehir ve bir kültür merkezi olarak tanıtmaktadırlar.

12 - Balasagun

Karahanlı Devleti'ne başkentlik etmiş olan kentten günümüze kadar gelebilen tarihi yapılar: şehir surları, Burana (Cuma Camisi) Minaresi, Burana (Mahalle) Camisi ve türbelerdir. Ören yerinde 80 kadar balbal, mezar taşları, petroglifler (insanları tarafından doğal kaya yüzeylerine kazıma, oyma, dövme veya aşındırma teknikleriyle işlenmiş figür, sembol ve yazılara verilen genel isimdir) bulunmaktadır ayrıca kurulan müzede kente ilişkin eserler sergilenmektedir.

2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne, İpek Yolları: Chang'an-Tianshan Koridoru Güzergah Ağı Dünya Mirası Alanı'nın bir parçası olarak dahil edilmiştir.

Balasagun'un Çu yakınında ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Kaşgarlı Mahmud, Türk başbuğu Şu'nun Altın Tağ'dan geri dönüp Çu nehrinin kenarına geldiğinde Balasagun'un yanına Şu adında bir kale inşa ettirdiği söyler. Ayrıca Zülkarneyn'in Semerkant'ı geçip Türk ülkesine yöneldiği sıralarda Türkler'in kuvvetli ve büyük bir ordusu bulunan Şu adında genç bir hakanları olduğunu ve bu hakanın Balasagun yakınında Şu Kalesi'ni yaptırdığını söyler. Ata Melik Cüveyni ise Balasagun'un kuruluşunu daha sonraki bir tarihte göstermekte, Uygurlar zamanında Böğü Kağan tarafından inşa edildiğini kaydetmektedir.

Balasagun bölgesi VII. yüzyılda Batı Göktürk Hükümdarı Tung Yabgu'nun idaresinde bulunuyordu. Çinliler batı yayılışları sırasında 658'de, Şu, Sui-ye Çing yani "*Şu Kalesi*" diye adlandırdıkları Balasagun'u ele geçirdiler. Türgişler'in güçlenmesi ve yayılması sırasında onların başşehri olan Balasagun 766'da Karluklar tarafından zaptedildi. Daha sonra ise Karahanlılar Maverünnehir'e indiler. Bilge Kül Kadir, Kara Han unvanı ile Balasagun'da oturdu. Beyhaki'nin yazdığına göre İlig Buğra'nın oğlu Harun Buğra Han ve Togan Han Balasagun'u başkent yaptılar ve ülkeyi buradan yönettiler. Karahanlılar Balasagun'a İslami görünüm kazandırdıkları gibi burada para da bastırdılar. Bu arada sosyal ve ekonomik refah yabancıları şehre çekti. Maverünnehir'den gelen Soğdlar Balasagun'da yerleştiler. Kıyafetlerini Türkler'inkine benzeterek dini ve ticari yaşayışlarını devam ettirdiler. Karahanlı kültür ve sanatı özellikle Balasagun'da gelişti. Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hacib Balasagun'da doğmuştur. İslam hukukçularından Muhammed el-Balasaguni et-Türki ile Cemal-i Karşi gibi ünlüler de Balasagunludur.

[Balasagun \(2006\)](#)

Burana (Balasagun) Şehri ve Kalesi - 13

XI. yüzyılda Karahanlılar Büyük Selçuklular'ın yönetimine girince şehir önemini kaybetmeye başladı. XII. yüzyılın ilk çeyreğinde Yenisey taraflarında oturan Karahıtaylar, Çu havzasına kadar olan geniş toprakları istila ettiler. Bu sırada Gürhan Balasagun'u ele geçirdi (1130) ve orayı merkez yaptılar. Maverünnehir'in hakimi olan Harizmşah Sultanı Muhammed (1200 -1220), Karahıtaylar'a karşı harekete geçerek Gürhan'ı Talas yakınındaki İlamış'ta mağlup etti. Karahıtaylar çaresiz kalınca Balasagun'a döndüler fakat başkent halkı Gürhan'a cephe alıp kale kapılarını kapattı. Bunun üzerine Karahıtay kuvvetleri Ağustos-Eylül 1210'da şehri kuşattılar ve kısa sürede içeri girdiler. Hükümdarın verdiği emirle şehir üç gün yağma edildi ve katliama maruz bırakıldı; 47.000 kişi öldürüldü, sağ kalabilenler de şehri terk ettiler.

Balasagun halkının Moğollar'la ilişkileri her zaman iyi olmuştur. Cengiz hanedanı ile akrabalık kurulmuş (1218), Almalığ Meliki Buzar Han burayı da birlikte yönetmiştir. Moğollar batıya giderken Cengiz'in kumandanı Cebe Balasagun'u kolayca zaptetmiş, böylece burası Maverünnehir ve Afganistan, hatta Horasan şehirlerine göre daha şanslı olmuştur. Balasagun'a "*Gu-Balık*" diyen Moğollar, yönetimin Karahanlı ailesinden biri tarafından devam ettirilmesine izin verdiler. Efrasiyab neslinden Buzar Han'ın torunu Danişmend Tigin, 1259'da Balasagun'un yöneticisi olarak görünmektedir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Cengiz soyundan gelen hükümdarlar arasındaki mücadeleler sırasında kent birkaç kere yakılıp yıkıldı. Balasagun XIV. yüzyılda eski önemini kaybetmeye başladı.

Burana (Balasagun) Şehri ve Kalesi

V. yüzyılda kurulan Balasagun'un etrafı surlarla çevrilidir. X. yüzyılın ortasından sonra Çu bölgesinde önemli bir şehir olarak öne çıkmaktadır. Seyhun'un ötesinde Kaşgar'a yakın, Tanrı Dağları'nın eteğindeki büyük kent X. yüzyıl sonunda Karahanlıların hakimiyetine geçmiştir. Karahanlı döneminde başkent yapılan kent ilim ve ticaret merkezi olmuştur. Bu dönemde surlar ve şehir yeniden yapılmıştır. XIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar ilim ve ticaret merkezi olan kent 1261'den sonra görkemini kaybetmiştir. XVIII. yüzyıldan sonra kent tamamen terk edilmiştir.

Tarihte Karahanlı Devleti'ne başkentlik etmiş kentin bulunması ve ören yerine dönüştürülmesi konusundaki çalışmalar XIX. yüzyılın sonlarında başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda bu şehirde üç türbe, hamam, medrese kalıntıları ve su sistemi ile ilgili künkler bulunmuştur. 1970–1974 yılları arasında Kırgız Hükümeti tarafından Burana (Cuma Camisi) Minaresi tamir ettirilmiştir. 1976 yılında Burana (Balasagun) şehri, devlet korumasına alınarak Burana Açık Hava Müzesi burada kurulmuştur. Şehirdeki hamam, medrese kalıntıları ve su sistemi ile ilgili künklerin ise günümüzde izleri mevcut değildir.

Burana Kalesi X. yüzyılda, Karahanlıların hâkimiyetine geçmesinin ardından, Orta Çağ Türk-İslam şehir dokusuna uygun olarak yeniden inşa edilmiş olmalıdır. Buna göre etrafı

14 - Balasagun

surla çevrilmiştir, Cuma Camisi, pazar yer, mahalleler, mahalle camileri, medreseler, türbeler, hamamlar, dükkanlar, konutlar yapılmıştır. Kentin etrafındaki çift surlu dış kale kerpiçten yapılmış ve 8 - 10 m yüksekliğinde olduğu düşünülmektedir. Surlardan günümüze çok azı kalmıştır.

Burana (Cuma Camisi) Minaresi

Burana (Balasagun) şehir harabesinin merkezindeki iç kalenin güneydoğusunda minare yer almaktadır. Karahanlı Devleti'nin başkentinde, şehrin merkezinde yapılan Cuma Camisi günümüze gelememiştir. Ancak hemen yanında yer alan minaresinin bir kısmı sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Bu caminin tarihi ile ilgili bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak minarenin X- XI yüzyılda yapılmış olması olasıdır. Günümüze ulaşamayan Cuma Camisi'nin yanındaki minareye çıkış camiden bir köprü/ merdiven aracılığıyla sağlanmaktadır. Zaman içinde hasar gören minare günümüze gelinceye kadar farklı zamanlarda tamir görmüştür. Minarenin şerefeden sonraki petek bölümü bilinmeyen nedenlerden dolayı yıkılmıştır. Restorasyon çalışmalarında yıkılan bölümün onarımı yapılmamıştır, minare mevcut haliyle korunmuştur. Günümüzde minarenin mevcut yüksekliği 22.00 m'dir. Araştırmacılar minarenin teknik ve plan özelliklerinden hareketle yaklaşık 40.00 - 46.00 m olabileceğini belirtmektedir .

Yüksek bir altlık üzerinde sekizgen kaide üzerinde ve yukarıya doğru daralan, silindirik bir gövdeye sahip olan minare tuğla malzemeden inşa edilmiştir. Gövdenin alt kısmının çapı 8. 85 m, üst kısmının çapı 5. 90 m'dir. Minarenin kaidesi 12.30 x 12.30 m olup bunun 4. 80 m'si zemine gömülüdür.

Sekizgen kaidenin her yüzünde tuğla örgülü sağır sivri kemerli nişler vardır. Nişlerin etrafı üç yönden bordür ile çevrilidir. Nişlerin içinde, etrafındaki bordürlerde, silindirik gövdede yer alan kuşaklarda genel olarak; çarkifelek, dikey, yatay ve çapraz şekilli geometrik bezemelerden oluşan süslemeler bulunmaktadır. Aşağıdan yukarıya doğru daralan silindirik gövdenin günümüze ulaşan kısmı 11 farklı bezeme kuşağına bölünerek tuğla malzemenin çeşitli şekillerde istiflenmesiyle süslenmiştir. Tuğla örgü sistemiyle oluşturulan bu bezemeler çarkifelek, zikzak, kare ve çeşitli geometrik süslemelerden oluşmaktadır. Ayrıca minare gövdesinde, merdivenleri aydınlatmak amacıyla mazgal pencereler açılmıştır.

[Burana \(Cuma Camisi\) Minaresi \(2006\)](#)

Burana (Mahalle) Camisi

Cami Balasagun kenti içinde, iç kalenin kuzeybatısında yer almaktadır. Caminin inşa tarihiyle ilgili herhangi bir veri bulunmamaktadır. Şehrin kuzeybatısında bulunan caminin tamamına yakını günümüzde toprak altındadır. Cami, dıştan 13.35 x 16,00 m, içten 9.30 x 11.10 m ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Harim mekanı üzeri tek kubbeyle örtülüdür. Yapının plan, malzeme ve teknik özelliklerinden hareketle Karahanlı dönemi X-XI yüzyıllarda yapılmış olduğu kabul edilmektedir. Yapımında tuğla malzemenin kullanıldığı caminin harim mekanına giriş sağlayan taç kapısı doğuda yer almaktadır. Giriş kısmı taç kapı şeklinde olup yüzeyinde tuğla malzemenin geometrik süslemeler olmalıdır. Müzede sergilenen çini levha parçalarının bir kısmı bu yapıya ait olmalıdır. Doğu - batı doğrultusundaki harim mekânının batısında yarım altıgen planlı mihrap yer almaktadır. İç mekanın kuzey ve güney duvarında nişler açılmıştır.

Mezar Anıtları

Burana (Balasagun) şehrinin başkent olmasıyla başlayan kent dokusu içinde mezar anıtlarının önemli bir yeri vardır. Kent ören yeri olarak koruma altına alındıktan sonra farklı yerlerden toplanan mezar taşları bölgeye yerleştirilmiştir. Mezar taşlarına yakından bakıldığında, balballardan İslami mezar taşlarına geçiş görülebilmektedir.

[Balballar \(2006\)](#)

Balballar (Taş Heykeller)

Milattan önceki dönemden itibaren Türklerin yaşamış olduğu topraklarda görülen ve Türklerin çeşitli amaçlarla dikmiş olduğu dikilitaşlar, geyikli taşlar, taş heykeller ve balbalların kökeni menhir heykel (toprağa dikine yerleştirilmiş, büyük boyutlu ve yontularak kabaca insan (erkek veya kadın) ya da tanrı figürlerinin şekillendirildiği dikili taşlar) ve megalitlere (büyük taşlardan yapılmış anıtlar) dayanmaktadır. Bir kısmı insan şeklinde biçimlendirilmiş, daha çok yontulup basitçe düzeltilmiş taşlardan yapılmış olan Balballar, bir kahramanın savaş sırasında öldürdüğü düşmanını temsil etmektedir. Dolayısıyla kişinin mezarına öldürdüğü düşman sayısı kadar balbal dikilmektedir. Bir kısım dikili taşlar ise Kültigin, Bilge Kağan gibi hükümdarlara ait külliyelerde olduğu gibi, mezar

16 - Balasagun

yakınında metrelerce uzunlukta sıralanmıştır ve bu taşlar öteki dünyada ölen kişiye hizmet etmek için dikilmiştir.

Burana Açık Hava Müzesi'nde çevredeki çeşitli yerlerden getirilerek dikilmiş olan 80'e yakın taş balbal bulunmaktadır. Kadın ve erkek şekilli ayrıca şekilsiz balbalların bir kısmı ayakta bir kısmı oturur vaziyette olup granit, bazalt, mermer ve kumtaşından yapılmıştır.

Arap Harfli Mezar Taşları

İslamiyet'in Orta Asya'da kabul edilmesi ve yayılmasıyla birlikte Arap harfli yazıtlar görülmeye başlamıştır. Öncelikle bölgeye gelip şehit düşenlere ilişkin mezar taşlarında kullanılan Arap alfabesi, daha sonra dinî ve sosyal hayatın her alanında kullanılmıştır

[İslamiyet sonrası mezar taşı \(2006\)](#)

Balasagun Türbeleri

Karahanlı Devleti'nin başkentinde başta hanedan mensupları olmak üzere bilginler için türbeler yapılmıştır. 1970'lerin başında Kırgızistan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü Arkeoloji Bölümü'nün çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan üç türbe 1970-1974 yılları arasında temel seviyesinde tamir ettirilmiştir. Türbe içinde birden çok hanedan mensubunun mezarları bulunmaktadır. Türbeler genel olarak X-XII. yüzyıla tarihlendirilebilir.

[Balasagun, Türbeler \(2006\)](#)

Gezi Anısı

Balasagun gezisinde, balbalları yakından inceleme fırsatım oldu. Balbal döneminden İslam mezarına geçiş açık bir şekilde görülüyor: Heykel mezar taşlarından yazılı mezar taşlarına geçilmiş.

Balasagun ören yerini gezdiğimiz sırada, yeni evlenen bir çiftin ören yerine geldiğine tanık olduk. Yeni evliler, ören yerine dua etmek ve hatıra fotoğrafı çektirmek için gelmişler. Biz de onlarla birlikte fotoğraf çektirdik.

Yeni evliler (2006)

18 - Balasagun

3

Yaylalar

2016 yılında Bişkek'e bir konferans nedeniyle gittim. Bu ülkeye daha önce 2006 da gittiğimde gördüğüm yerlerin dışında yerler görmeye çalıştım. Ülkenin doğal güzelliklerini görmek istedim.

2006 yılında Ala Archa Vadisini görmüşüm. 2016 da Alamedin Gorge ve Issık Ata'yı görebildim. Ayrıca Issık Göle gitme olanağım oldu.

- Ala Archa Vadisi
- Alamedin Gorge, Çukurcak
- Issık Ata

20 - Yaylalar

Ala-Arça Millî Parkı

Ala-Arça Millî Parkı, Tanrı Dağlarında, 1976 yılında kurulan yüksek dağlarla çevrili bir ulusal parktır ve başkent Bişkek'in yaklaşık 40 Km güneyinde yer alır. Park toplum ve gelecek kuşakların iyiliği ve eski Ala-Arça Nehri'ni ve çevresini korumak için kurulmuştur. Park, yaklaşık 200 km² alanı kapsar ve sahanın yüksekliği yaklaşık 1500 m ile Tanrı Dağları'nın bölümü Kırgız Ala dağları'nın en yüksek tepesi 4.895 m rakımlı Semenova Tian-Shanski Doruğu arasında derin vadi boyunca 15 Km uzanır. Aynı adı taşıyan Ala-Arça Nehri bu ulusal parkın içinden, başkent Bişkek'e doğru akar. Milli parkın yanında Kırgıztan'ın önemli kişilerinin mezarları bulunan Ala-Arça kabristanı da yer almaktadır.

Ulusal Parka adını veren Kırgızca arça (Juniperus semiglobosa)'nın, bir veya çok renkli parlak ardıç tohumları vardır, Bu ağaca, Kırgızların geleneksel olarak özel bir saygısı vardır, onun yanan odun dumanı kötü ruhları uzak tutmak kovalamak için kullanır. Aynı bölgede Rus ardıcı (Juniperus semiglobosa), 1.550-4.350 m rakımlarda yetişir. Dört farklı Ardıç türü neredeyse Kırgızistan'da ormanların yarısını kaplar, güçlü kök sistemleri ile toprak kayması ve çığ için bir engel olarak görev yapar. Huş ağacı da, dağlarda kümeler halinde yetişir.

[Ala-Arça Millî Parkı \(2006\)](#)

Burada, 600'den fazla yüksek bitki türü, 70 tür ağaç ve çalı (funda) türü de dahil olmak üzere, 50 tür şifalı bitkiler yetişir. Yaban hayvanlardan, 26 tür memeli ve 100 kuş türü yaşar.

Park, yaban hayvanlardan çok nadir kar leoparı (Kırgızca "ilbirs"), yüksek otlaklarda ve sürekli karla kaplı alanlardan 2.500 m yüksekliğe kadar, yaban keçisi, karaca, dağ sıçanı içerir.

2006 yılında toplantıdan arta kalan zamanımızda arkadaşlarımızla Ala-Arça Millî Parkını görmeye gittik. Baharın ilk

[Ala-Arça Millî Parkı, Otel \(2006\)](#)

günleri idi; yer yer kar vardı, biraz da soğuktu. Sanırım parkın sonuna kadar gittik. Son noktada büyük ardıç ağaçları, bir yurt ve bir de güzel bir bina gördük. Arkadaşlar ihtiyaç gidermek için otele gittiler. Biraz sonra bizleri otele çağırdılar. Meğerse, içeride bir parti verilirmiş; Türk olduğumuzu öğrenince bizi de davet etmişler.

Davet için büyükçe bir salonda büyük bir masa etrafına oturmuşlar. Masada bol miktarda meyve ve içecek vardı. Masanın etrafında yaklaşık on kişi vardı. Bizimle beraber bu sayı yirmiye yaklaştı. Beni grubun baş köşesine, topluluğun yaşlısının yanına oturtular. Partide orta yaşlı erkekler ve genç kızlar eğleniyorlardı.

Sohbet koyulaştığında yanımdaki bey kadehime votka doldurup kutlamak istedi. Ben alkol kullanmadığımı ancak meşrubatla eşlik edebileceğimi söyledim. Bey baya kızdı; sanki onun kutlamasına katılmak istemiyordum gibi algıladı. Biraz zor da olsa işi tatlıya bağladık.

Rus kültürünün kalıntısı olan bu kutlama biçimi bizim için biraz tuhaf geliyor. Kutlamak ya da kutsamak için votka içmek. Bu durumu 1990 da Bakü'de de yaşadım. Rektörün yazlığındaki yemekte yaklaşık 20 dakikada bir kişi ayağa kalkıp şiir okudu; ardından votka kadehleri havaya. Bu kutsama gün boyu devam etti.

[Ala-Arça Milli Parkı, Yurt \(2006\)](#)

Bu arada otel görünümlü yer daha önce devlet başkanının yazlığıymış. Parti ile daha sonra bazı şeyler duydum...

Alamedin Gorge, Çukurcak

Bişkek'e sadece 30 Km uzaklıkta bulunan Alamedin Geçidi (Alamedin Gorge), 1800-2000 m rakımda yer alan el değmemiş doğası, şelaleleri, çam ormanları ve şifalı kaplıcalarıyla ünlü bir doğa ve yürüyüş alanıdır.

İnsanlar buraya doğa yürüyüşü, kamp ve şifalı kaynak suyu ile tedavi için gelmektedirler. Ayrıca yemek için sevimli lokanta var. Doğada yürüyüş sevenler için nehir boyunca 15 Km lik yürüyüş yolu var.

Bişkek'e yakın sayılabilecek olan Alamedin Geçidi Kırgızistan'ın en ünlü doğal alanlarından

22 - Yaylalar

biridir. Başkentten geçen Alamedin Nehri de bu geçitten geçer. En kolay erişim noktası Koi-Tash köyüdür ve burayı hem yerliler hem de ziyaretçiler için popüler bir yer haline getirir. Deniz seviyesinden 1,800 ila 2,000 m yükseklikte bulunan geçit, nefes kesen şelaleler, yemyeşil ağaç ve çalı koruları ve ünlü Aitmatov ve Kırgızistan Zirveleri de dahil olmak üzere görkemli dağ zirvelerinin manzaralarını sunmaktadır. Geçit, yüzlerce hayvan ve kuş türünün evi olarak adlandırıldığı çeşitli yaban hayatına ev sahipliği yapmaktadır. Yaz aylarında, yeşil çayırlar, yerel çobanlar tarafından bakılan at ve koyun sürüleriyle canlanırken, bölge ayrıca şifalı özellikleri için sıklıkla hasat edilen ve bitki çayları yapmak için kullanılan tıbbi bitkilerle de zengindir.

[Alamedin Gorge Yaylası](#)

Alamedin Şelalesi, yaz aylarında canlı yeşilliklerle çevrilidir ancak kış aylarında donmuş şelaleye dönüşür.

Yaylayı geçerken bir anda gürültü koptu. At sürüsü bunun nedeniymiş. Çok sayıda at yanımdan fırtına gibi geçtiler. Sürüyü 2 köpek güdüyordu. Öğrendiğimize göre bunlar kesilmek üzere yetiştirilen özel atlar. Gün içinde yaylada geziyorlar; akşam olunca ahırlarına dönüyorlar. Bu atlar bir buçuk yaşına geldiğinde eti için kesiliyormuş. Bu arada biz Türkler için Kazakların söylediği bir sözü anmam uygun olur. Kazaklar şöyle diyorlar: "*Siz Türkler atınızı sürdünüz batıya gittiniz. Biz atımızı kestik burada kaldık.*"

Bu gezi sırasında asıl hedefimiz Çunkurçak (Çukurçak) vadisi idi. Çukurcak Bişkek'e 30 Km uzaklıkta, adından da anlaşılacağı gibi çukur bir yer. Tanrı Dağları'nın yamacında bulunan bu doğal cennet, muhteşem manzaralarıyla hem kış sporları hem de yazın doğa kaçamakları için uygun bir yer.

Deniz seviyesinden 2.400 metre yükseklikte yer alan Çunkurçak, kışın kayakçılara, yazın doğa yürüyüşçülere, çadır konaklamasını sevenlere, ata

[Çukurcak \(2016\)](#)

binmek isteyenlere ve geleneksel kimiz tedavisi için gelenlere hizmet sunmaktadır.

Vadide yer alan geleneksel ev yapımı konforlu çadırlar 24 saat boyunca hizmet verebiliyor.

Çunkurçak, nadir lale çeşitlerini korumak amacıyla oluşturulan Ulusal Biyolojik Parkı, kayak merkezleri ve altyapısıyla turizmin tüm çeşitleri için uygun koşullar sunuyor, kayak merkezi teleferikleri, yazın gelenler için yukarıdan manzara izleme olanağı sunuyor.

[Çunkurcak \(2016\)](#)

Çunkurçak, kil topraklı yollarıyla bisiklet ve diğer dağ spor çeşitleriyle ilgilenmek için de uygun ortam oluşturuyor.

Çunkurcak'ı gezdiğimiz sırada bir film çekimi yapılıyordu. Ortam bu tür çalışmalar için çok uygun.

Issık Ata

Issık-Ata, Kırgızistan'ın Çuy Bölgesi'nde, başkent Bişkek'e yaklaşık 77 Km uzaklıkta bulunan bir dağ geçidi ve şifalı kaplıca merkezidir. Deniz seviyesinden 1.775 metre yükseklikte yer alır ve Tanrı Dağları'nın etkileyici doğasında dinlenmek isteyenler için uygun bir yerdir. Bölge, şifalı maden sularıyla ünlüdür. Eski Sovyet tarzı tesislerde romatizma, sinir sistemi ve sindirim rahatsızlıklarına iyi geldiğine inanılan termal banyolara girilebiliyor.

[Issık Ata \(2016\)](#)

Vadi boyunca yaklaşık 5 Km aralıklarla yer alan şelalelere (özellikle Mermer

24 - Yaylalar

Şelalesi'ne) doğa yürüyüşleri yapılabilir. Vadide yer alan eski bir Budist Kaya Yazıtı (Buddha Taşı) bölgenin tarihi dokusunu yansıtır.

Maceraperest ziyaretçiler 3,800 metre yükseklikteki Batu Dağı'nın (Botvey) zirvesine tırmanabilir. Yerel efsaneye göre dağ, zirveye ulaşamayan ve zenginliklerini derinliklerine gömen Cengiz Han'ın bir zamanlar taşıdığı hazineleri saklıyor.

[Issık Ata \(2016\)](#)

Issyk-Ata, 1891'den kalma tarihi Issyk-Ata Sanatoryumu'na ev sahipliği yapan ve Orta Asya'nın en eskilerinden biri olan iyi bilinen bir tatil beldesidir. Kurulmasından çok önce, yerel halk kaplıcaları ziyaret ediyordu ve II. Dünya Savaşı sırasında sanatoryum, hızlı iyileşme sonuçlarıyla bilinen yaralı askerler için bir iyileşme merkezi haline geldi. Buradaki temel tedavi kaynağı, yıl boyunca sabit +54°C sıcaklıkta olan mineral sudur ve bir çamur terapi kliniğiyle tamamlanmaktadır.

[Issık Ata \(2016\)](#)

4

Issık Göl

Issık Göl veya Isık Göl (Kırgızca: Isık-Köl). Kırgızistan'ın kuzey doğusunda, Kazakistan sınırına yakın bir bölgede, kuzeyinde Küngöy Ala dağları ve güneyinde Teskey Ala dağları arasındaki tektonik çukurda yerleşmiş, ortalama deniz seviyesinden 1606 m yükseklikte bulunur.

Güney Amerika'daki Titicaca gölünden sonra dünyanın ikinci en büyük dağ gölüdür.

Karla kaplı dağlarla çevrelenmiş olmasına karşın, gölün suları hiçbir zaman donmaz; bundan dolayı gölün adı "ılık göl" anlamına gelen Kırgızcada "Isık Köl"dür. Kırgızlar bu gölü "Kırgızistan'ın bermeti (incisi)" diye adlandırmışlardır. Gölün uzunluğu batı-doğu yönünde 182 km, kuzey-güney genişliği 60 km'dir. Kıyılarının toplam uzunluğu 988 km olup 6.236 km²'lik bir alanı kaplar. Gölün ortalama derinliği 278 m, en derin yeri 668 m'dir. Isık gölün güney kıyılarına karşın kuzey kıyılarında kıyı birdenbire derinleşmez ve fazla derin değildir.

26 - Issık Göl

Yaklaşık 118 akarsu ve dereler, gölü besler. En büyükleri Cırgalan ve Tüp'tür. Soğuk ve sıcak kaynak suları ve kar suları da gölü besleyen diğer kaynaklardır. Gölün suyu biraz tuzludur ve su düzeyi her yıl yaklaşık 5 cm düşmektedir. Eski eserlerde Isık Gölü'nün isimleri Türk Gölü, İdik (Iyık-mukaddes) Göl olarak geçer. Güneyinde Boz-Bezik dağı (45,3 Km) ve Urakır dağı (46.4 Km) bulunur.

Kaşgarlı Mahmud'un Türk dilinin en eski sözlüklerinden Divan-ı Lüğati't-Türk'te; *İsîğ köl: Barsgan'da bir göl. Uzunluğu 30 fersah, eni 10 fersaktır.* şeklinde tanımlanmıştır.

Karahanlılar gibi Türk kağanlıklarının dinlenme merkezi olmuştur.

Sovyetler Birliği döneminde Issık Gölü etrafındaki birçok sanatoryum, pansiyon ve tatil evleriyle çekici bir tatil merkezi haline gelmişti. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu işletmeler zor dönemler geçirdi. Bugün bu bölgedeki büyük oteller kapatılmakta, yerlerine yeni nesle hitap eden yatak ve kahvaltılı pansiyonlar açılmaktadır.

[Issık Göl \(2016\)](#)

Sovyetler Birliği döneminde gölde nükleer denemelerin yapıldığı ve gölün ışıma yaptığı söylenmektedir. Bu durumun gölün sularında bulunan fosforik minerallerden ileri geliyor olması olasıdır.

Vasily Vladimirovich Bartold (Wilhelm Barthold)'un Türkistan tarihine kaynak olarak yayımladığı yazmalardan 1126 tarihli Mucmil al-tavârih via al-kişâş şöyle der: *"Issık-Köl kenarında bir dağ vardı.. Türk (Yafes'in oğlu) orayı makam edinmişti.... bir gece o dağın tepesinde ateş gördü., o dağa Anduk Art adını verdi... onun tepesine otağını kurdu."*

Isık Göl'ün kumlu kıyısı 320 Km olup, Kırgızistan'ın en önemli ve geleceği parlak turizm bölgesidir. Balık bakımından zengin olan göl, hem Doğa koruma alanı, hem de dinlenme ve tatil yeridir. Kıyısında Karakol, Çolpon-Ata ve Balıkçı isminde şehirler bulunur. Ayrıca göl Cengiz Aytmatov'nın bir romanına sahne olmuştur.

Bir asır öncesinde gölün mukaddes olduğuna inanıldığı için göle pek girilmezmiş fakat günümüzde turizm sahası olması dolayısı ile başta Kırgızlar, Kazaklar, Sibiryalı Türkleri ve Ruslar göle en çok giren turistlerdir. Örnek köyünün kuzey tarafında taşlar üstünde çok eski tarihe ait dağ keçi resimleri bulunmaktadır. Isık göl ile Çon Kemin arasındaki Küngöy Ala

dağın Isık göl tarafındaki eteklerinde çok eski devirlere ait taş üstündeki resimlere çok rastlanır.

Issık Gölünde özel balık türleri yaşar. Çebak (Leuciscus schmidt), Marinka (Schizothorax issyk-kuli), Şir veya yalın Osman (Diptychus dybovskii), Leuciscus bergi, Phoxinus issykkulensis, Noemacheilus strauchii, Abramis brama, Coregonus avaretus, Salmo ischchan, Stizostedion lucioperca, Cyprinus carpio

[Issık Göl \(2016\)](#)

Balıklardan birinin adının "Çebak" olması ilgimi çekti. Çünkü Eğirdir gölünde yaşayan bir balığın adı "Çapak"dır.

Tarihçe

Isık Göl bölgesi çok zengin bir tarihi vardır. 1969 yılındaki kazılarda ünlü “*altın elbiseli adam*” in bulunduğu Esik kurganı ile MÖ III – I. yüzyıllar arasına tarihlenen Karakol kurganları bu bölgededir. Ayrıca burası Tanrı dağlarının en çok heykel bulunan bölgesidir. Heykellerin çoğunda kına bağlanan iki kayışla bel kemerine asılmış eğri kılıç, Türk tipi börk ve uçları sarkık bıyıklar dikkat çekmektedir. Gölün etrafında Barsgan, Atbaş, Çumgal ve Tokuz Tarav gibi birçok harabe mevcuttur. Bu harabelerdeki kalelerin çoğunun Fergana, bazılarının da Gök-Türk dönemindeki Soğd kalelerine benzediği görülür. Türkler hakkında bilgi veren İslam kaynaklarına ve bazı Türk destanlarına göre en eski Türk yurdu bu bölgedir. Örneğin Oğuznameler’e göre Yafes ilk defa İdil (Volga) ve Yayık (Ural) nehirlerinin kenarına gelip yerleşmiş, oğlu Türk ise Isık Göl civarında oturmuştur. Kırgız destanı Karahan oğlu Alman-Bet’te Isık Göl önemli bir yer işgal ettiği gibi Manas destanında da esas yerleşilen bölge Isık Göl çevresidir.

Yapılan arkeolojik kazılar ise Türkler’in ilk defa Altay dağlarının kuzeyi ve Sayan dağlarının güneybatısında yer alan Abakan-Tuva-Minusinsk bozkırlarında yaşadığını ortaya koymuştur (MÖ. 2500-1700 yılları). Isık Göl bölgesinin en eski Türk yurdu olarak gösterilmesinin nedeni, buranın Orta Asya Türk tarihinde çok önemli bir yer olmasından ve Doğu Türklüğü ile Batı Türklüğü’nün kaynaşma yeri olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca batı-doğu ticaret yolu Balasagun – Isık Göl – Kuça – Koço üzerinden Çin’e ulaşıyordu.

MÖ II. yüzyılın başlarında Orta Asya’yı tamamen kaplayan Büyük Hun İmparatorluğu, bu yüzyılın ilk çeyreğinde Isık Göl çevresinde yaşayan Wusunlar’ı hakimiyeti altına aldı. Çin

28 - Isık Göl

yıllığı Han-shu'ya göre Hunlar'la aynı kültürden gelen Wusunlar'ın Ch'ihku ch'eng (kızıl vadi şehri) adlı bir yerleşim merkezleri vardı. Bu şehrin Divanü lugati't-Türk'te anlatılan Yavgu ile aynı yer olması olasıdır. Kaynaklarda 630.000 nüfusa ve 188.800 mükemmel askere sahip oldukları bildirilen Wusunlar sonradan tamamen Hunlar'a bağlanarak bu devlet içindeki yerlerini aldılar. Yine Çin kaynaklarına göre Tingling (Ogur) boyu ile diğer bazı Türk boyları da Isık Göl bölgesinde yaşıyorlardı.

Hunlar'dan sonra bu bölgede Sabar Türkleri yerleşmiş ve bunlar V. yüzyılın ortalarında Moğol asıllı Juan-Juanlar'ın sıkıştırdığı Avarlar'ın baskısıyla batıya doğru çekilmişlerdir. 552 yılında Gök-Türk Devleti kurulunca ülkenin batı kısmını yöneten İstemi Yabgu, Isık Göl'e yakın sayılabilecek bir yerde Tanrı dağları silsilesinde yer alan Akdağ'a (Ektag, Altındağ) yerleşti. Isık Göl, bundan sonra yaklaşık iki yüzyıl sürecek Gök-Türk hâkimiyeti boyunca demir çıkarılan verimli toprakları ile önemli bir bölge oldu.

Ünlü Budist rahibi Hsüan Tsang, 629 yılında Çin'den yola çıkarak Orta Asya üzerinden Hindistan'a giderken Isık Göl'ün kenarındaki Suyab şehriden geçmiş ve hatıralarında gölün doğudan batıya doğru uzun, kuzeyden güneye doğru dar bir şekilde görüldüğünü, suyunun acı olduğunu ve içinde balık ve diğer su hayvanlarının bulunmasına karşın kimsenin balıkçılık yapmadığını yazmıştır.

II. Gök-Türk Devleti döneminde (682-742) Isık Göl çevresinde Az boyu yaşıyordu ve gölün kuzeybatısındaki Tokmok şehri önem kazanmıştı. Bundan sonra bölgede Türgişler, arkalarından da Karluklar görülür. Karluklar zamanında en önemli merkez olarak Barsgan ortaya çıkmıştı. Karluklar, Türgiş Devleti yıkıldığı sırada hakimiyetini Çu nehrinden Isık Göl'ün güneyine ve Tanrı dağlarından Tarım havzasında Aksu şehrine kadar yaymışlardı. Belhi, Dakiki, Firdevsi gibi İran kaynakları da Çiğiller'le Karluklar'ın esas unsurunu oluşturdukları bir Türk devletinden bahsetmektedir.

Arap elçisi Temim b. Bahr 750'li yıllarda Büyük Uygur Kağanlığı'nın başkentine gittikten sonra geri dönerken Isık Göl sahilindeki Barsgan'dan geçmiş ve buralarda birçok düzgün yerleşim merkezinin bulunduğunu kaydetmiştir. Karahanlı Devleti'nde önemli birer unsur olan Karluk ve Çiğil Türkleri'nin bu bölgede yaşamaları o dönemde de Isık Göl çevresini ön plana çıkarmıştır. Türgiş, Karluk, Ezgiş, Çiğil, İlak, Tün, Argu ve Çumuk gibi Türk boylarının oluşturduğu halkın özellikle Barsgan şehrinde oturan kısmı çinicilik, nakkaşlık, demircilik ve marangozluk sanatlarında uzmanlaşmıştı.

Isık Göl çevresi Moğol hâkimiyeti sırasında Çağatay Hanlığı'nın yönetiminde kaldı ve özellikle bu dönemin sonlarına doğru bölgenin tamamı İslamiyet'i benimsedi. Timur devrinde de önemli tarihi olaylara sahne olan Isık Göl bölgesine ziraat yapmaları amacıyla Anadolu'dan getirilen 30.000 çadır Kara Tatar yerleştirildi. Timur'un asıl niyeti Siriderya ile Isık Göl arasını ziraata açmaktı ancak onun ölümünden sonra kuzeydeki şamanist

göçebelere karşı durmak zor olacağı için bölge boşaltıldı. XVI. yüzyıldan beri Kırgızlar'ın yaşadığı göl çevresini XVII. yüzyılda Kalmuklar, XVIII. yüzyılda Çin'de hüküm süren Mançu İmparatorluğu (Ch'ing hânedanı) ele geçirdi. Ancak Çin istilasını hiçbir zaman kabul etmeyen Kırgızlar dağlara çekilerek devamlı bir bağımsızlık savaşı verdiler.

XIX. yüzyılın ilk yıllarında başlayan Rus hücumları Kırgızlar tarafından önlendiyse de 1860'lı yıllarda bölge tamamen Ruslar'ın eline geçti ve daha önce oluşturulan Yedisu ilinin bir ilçesi haline getirildi. İlçenin merkezi de Ruslar tarafından gölün güneydoğu sahiline kurulan 15.000 nüfuslu Prjevalsk (Karakol) kentiydi. 1892 yılında 93.877 olan bölgedeki Kırgız nüfusunun yanında az miktarda Rus da vardı. Daha sonra Sibiryaya demiryolu hattından ayrılan bir kolun Tokmok üzerinden Isık Göl sahilindeki Balıkçı Limanı'na kadar ulaşması, Buam Boğazı tarafında 110 Km uzunluğunda bir kara yolunun yapılması ve gölde 1926 yılından itibaren taşımacılığın başlanması üzerine verimli bölge toprakları yoğun bir Rus yerleşimine neden oldu.

Gezi Notu

Bişkek'teki konferans sonrası, Issık gölde düzenlenen sosyal programa katıldım ve göl kıyısındaki otelde bir gece konakladım. Gölde yüzenler ve kıyısındaki kumsalda güneşleyenler vardı. Konakladığım tesiste çok sayıda yurt bulunuyordu. Bu yurtlarda klima olması dikkatimi çekti.

30 - Issik Göl